

Seminar: Immateriell kulturarv, Tromsø 14.-15. oktober 2013

Arr: Norsk kulturråd

Mia Krogh – Varanger Samiske Museum – Tana og Varanger museumssiida

BAKGRUNN

Deanu ja Várjjat museasiida – Tana og Varanger Museumssiida (DMV)

Administrasjon: Direktør + økonomisekretær, arbeidssted VSM, Varangerbotn

- **Várjjat Sámi Musea – Varanger Samiske Museum** (Varangerbotn, Nesseby kommune)
4 fast ansatte (leder, konservator/formidler, fagarbeider, kontormedarbeider)
Hovedfokus: sjøsamisk kulturhistorie i Varanger, forhistorie i Finnmark, duodji
- **Deanu Musea – Tana Museum** (Polmak, Tana kommune)
2 fast ansatte (leder, 50% konservator)
Hovedfokus: det tradisjonelle laksefisket i Tanaelva, flerkulturell bosetning (samisk, finsk, norsk)
- **Nuõrttsaa'mi muz'ei – Østsamisk museum** (Neiden, Sør-Varanger kommune)
1 fast ansatt (leder)
Hovedfokus: skoltesamenes kultur og historie, grenseoverskridende arbeid (Norge, Finland, Russland)
- **Saviomusea – Saviomuseet** (Kirkenes, Sør-Varanger kommune)
1 fast ansatt (leder)
Hovedfokus: John A. Savios kunst

DVM ble ferdig med konsolideringen 1. januar 2013 da Østsamisk museum ble overført til stiftelsen; Varanger Samiske Museum, Tana Museum og Saviomuseet ble virksomhetsoverdratt juni 2012.

- **hvilke temaområde arbeider dere med (jf. konvensjonens artikkel nr.2) og hvilken samisk gruppe representerer dere:**

Gruppe: nordsamisk og skoltesamisk språk (pirker bort i enaresamisk og kildinsamisk); sjøsamisk, elvesamisk og skoltesamisk kultur/historie; John A. Savoie kunst; NB! Skoltesamisk er grenseoverskridende: Norge, Finland, Russland

Varanger Samiske Museum:

- tro og mytologi (skoleopplegg, utstilling m/hefte, kulturminner, nettside/-utstilling, seminar 2008)
- eventyr og sagn (skoleopplegg, utstilling, nettsider, Stállobiedju lekerom, publikasjon *Varangereventyr*)
- duodji – samisk håndverk (skoleopplegg, samling, vandretstilling, faste utstillinger)
- steinalder (skoletema: steinalderuke, familiesteinalderdag, omvisning i kulturminneområdet Ceavccageađge/Mortensnes)
- joik (basisutstilling VSM, sporadisk skoletema; Lagercrantzprosjektet, noen av joikene formidles via nettsider/mobilguide/digitalguide)
- Registrering/digitalisering/tilgjengelig: Primus/Digitalt museum: ord, uttrykk, tradisjoner knyttet til gjenstandene – gjelder også Tana Museum
- Kunst og foto (vandretstillinger)
- Sjøsamisk kultur (basisutstilling, temaopplegg, Vuonnamárkanat)

- Kulturminner og tradisjoner/tanker/tro knyttet til disse (kulturminneområdet Ceavccagead̥ge/Mortensnes)

Saviomuseet:

- John A. Savios kunst, livshistorie og samtid

Tana Museum:

- Elvesamisk kultur og det flerkulturelle Tana: Tanaelva og laksefiske; jobbes med framover: bygningsvern, muntlig fortellertradisjon, slektsgransking, næring, levendegjøre elvetradisjonen, duodji, kurs i båtstaking (kroppsliggjøring av kunnskapen), båtbyggertradisjon

Østsamisk museum:

- Skoltesamisk kultur og historie: kontinuerlig dialog særlig med tradisjonsbærere på **finsk** side
- Kursvirksomhet: skoltesamisk språk
- Intervju (film- og lydintervju) i hovedsak livshistorie og kunnskaper/minner, men også om bruk av naturressurser/råstoffer, bryllupsskikker, (totalt ca. 40 timer materiale i hovedsak på skoltesamisk, men også på finsk og russisk)

Nettsider der noe av materialet finnes:

- www.saivu.com
- www.luondu.no
- **Digitalguide** for Ceavccagead̥ge/Mortensnes kulturminneområde laget for tablets ferdigstilt i høst, **en app er på vei før jul 2013**

- **hva er gjort på deres område (altså ut over det dere selv har gjort) og hva mangler (står uttrykk i fare for å dø ut, er det uttrykk man mangler oversikt over osv.)**

Hva som er gjort:

- En del stedsnavn er samlet inn, bl.a Isak Saba senteret – mangler oversikt
- En del navn på/bruken av planter, bl.a UiTø, TMU – mangler oversikt
- En del håndverkstradisjoner, særlig myk-duodji: lokal innsamler, noe av materialet finnes på VSM, noe publisert av Isak Saba senteret; duodjifilmer (Govat AS)
- Fávllis-prosjektet, UiTø: ord/uttrykk knyttet til fiske og fiskegrunner
- Intervjumateriale om utmarksbruk, næring, folketall, reindrift, mm i Varanger av Øystein Nilsen, deler utgitt av VSM
- En del intervjumateriale om tradisjonelle produkter av sau, prosjekt VSM (også gjennomgang av arkiv/samlinger)
- En del samtidsdokumentasjon ved VSM: *Samisk ungdom* (8 filmer laget av ungdom, ligger på Digitalt fortalt), *Fra Russland til Nesseby* (foto, intervju), *Sjøsamer år 2000* (foto, bildespill i basisutstilling), *Reindrift år 2000* (foto, bildespill i basisutstilling)
- Hellige steder/immaterielle kulturminner/offerplasser: NIKU-prosjekt, Ørnulv Vorren, eldre skriftlige kilder (Qvigstad, Olsen, Friis, Leem, m.fl)
- Kalstad-materialet, UiTø/TMU: intervjuer med lokalbefolkning i Varanger, deler utgitt; samt intervju/innsamling/forskning på Kolahalvøya (mangle oversikt)
- Mytologi/eventyr/sagn: i hovedsak eldre kilder: Qvigstad, Friis, Leem, Olsen, Lagercrantz, m.fl. – gjelder de andre museene også
- Mye historisk arbeid gjort i Tana: A. Solbakk (tro, laksefiske, stedsnavn, slektsforskning); H. Gaski (språk, ordtak, mm), S. Pedersen (rettigheter, sjølaksefiske), m.fl.
- Utstillingen *Buođđu*, om stengselsfiske spesielt og elvesamisk kultur generelt (inkl. film om stengselsfiske, lokalisert ved ČálliidLagadus i Båteng/Tana)

- Prosjektmateriale ved Saviomuseet: Kartlegging av kunnskap om Savios samtid: intervju med eldre mennesker om dagligliv (lydfiler, videosnutter, en del transkribert)
- Skoltesamisk kultur:
- I norske, finske og russiske arkiv: finnes en god del materiale, både historisk, etnografisk, kart, foto, med mer – mangler oversikt
 - Stedsnavn – eldre kildelitteratur (Qvigstad, Tanner, Nickul) og en del nyere manuskripter
 - Håndverk: kursvirksomhet på finsk side, men lite dokumentasjon, forskning, publisert materiale
 - Mattradisjoner, leker, mm en del publikasjoner på finsk
 - Skoltesamisk sangtradisjon (dokumentasjon, forskning, publikasjoner)

Hva som mangler:

- Har lite av: kunnskap om tradisjonelle næringer som fiske, sauehold, reindrift; særlig bruken/produksjon av gjenstander som brukes i arbeidet, ord og uttrykk; kunnskapen BAK uttrykket/produktet, f.eks naturkunnskapen som kreves for å sanke inn råmaterialer som skinn eller trevirke, dvs. prosessen bak
- Har lite av: håndverkstradisjoner, særlig om harde materialer
- Har lite av: intervjuer, lydopptak, film generelt
 - NB! ØM er unntak: 40 timer film-/lydopptak
- Har lite av: mat og mattradisjoner
- Har lite av/mangler: husbygging, båtbygging
- Mangler: dagens kunnskap/holdninger til tro/mytologi/hellige steder, hva kan/vet folk i dag/hva har “overlevd” – det vi har er samlet inn for +/- 100 år siden (eventyr, sagn, mytologi av datidens fagfolk), og/eller gjort andre steder i Sápmi

Skoltesamisk kultur:

- Skoltesamiske håndverkstradisjoner, særlig harde materialer, kunnskap om tradisjoner på finsk side hos noen få av den eldre generasjonen, stor behov for kunnskapsoverføring til norske og russiske skoltesamiske miljøer, lite dokumentert materiale og forskning
- Skoltesamisk båtbygging: kildelitteratur fra begynnelsen av 1900-tallet, behov for forskning, revitalisering av kunnskapen blant skoltesamer
- Skoltesamiske stedsnavn i Sør-Varanger kommune: behov for systematisk gjennomgang av kilder/ bruk av informanter, bearbeide stedsnavn til dagens skriftspråk, stor formidlingspotensiale
- Der det finnes kilder, publikasjoner (f.eks. mattradisjoner, leker) er det oftest på finsk og i all hovedsak ikke tilgjengelig for norske eller russiske skoltesamer

• hvilke utfordringer står dere overfor i dette arbeidet

- Språkkompetanse
- Personell/kapasitet (lite folk):
- ..F'ene: vi har koll på formidling: mangler kapasitet på de tre andre F'ene. 38 stillinger samlet sett på de samiske museene i Norge. Kapasitetsmangel i de samiske museene: vi er ikke kommet opp på det kritiske nivået når det gjelder gjennomføring av de 4 F'ene (1 fast stilling i Norge jobber med skoltesamisk kulturhistorie!)
- Oversikt over hva som finnes: er spredd rundt omkring (språksentre, enkeltmuseum, private arkiv, NIKU, UiTø, TMU, UiO, Riks- og Statsarkiv, m.fl. + landegrensler)
- Tid! Tradisjonsbærere går bort (ex byggeskikk, båtbygging, håndverksteknikker, mm)

- Landegrenser/nasjonale grenser/språkgrenser (særlig det skoltesamiske, men også nordsamisk) – gjelder også språkene materialet finnes på (div. nordiske språk, russisk, tysk, m.fl)
 - Fornorskning (holdninger, følelser, språkmangel, brudd i tradisjonsoverføring)
 - Nedbrenninga under 2.verdenskrig (går hånd i hånd med fornorskninga) – få gjenstander/foto/kildemateriale fra før krigen
 - Identitet: lokalbefolkningas – hva/hvem er de (handler også om fornorskning)
 - Skal forvalte nasjonal kulturarv (som jo samisk er) i tillegg til ivaretagelse, forvaltning og revitalisering av lokal/minoritet/urfolks-kulturarv – forventninger fra både storsamfunnet og det samiske samfunnet – STORE oppgaver
- **hvordan tenker dere at dette arbeidet bør gjøres videre**
 - Nasjonal oversikt - digital oversikt/plattform NB! Internasjonal vedr. skoltesamiske
 - Bygge kapasitet i de samiske museene. Opprette flere stillinger i de samiske museene. Ellers er vi på konstant etterslep – vi oppfyller ikke konvensjonens krav
 - **hvem (institusjoner, nettverk, grupper, enkeltpersoner) kan best følge opp det videre arbeidet**
 - Museene kan selv gjøre det praktiske arbeidet med immateriell kulturarv, med nok ressurser/kapasitet; kunnskap om immateriell kulturarv bør finnes i lokalsamfunnene – mao ikke nasjonale/sentraliserte organer for enkeltuttrykk, da kan særuttrykk forsvinne og lokalbefolkningene miste interesse/oversikt over sin egen kulturarv
 - Skeptisk til nettverk – med mindre det følger ressurser til oppfølging med: tendens til ansvarspulverisering/-vegring
 - Kulturrådet eller annet overordnet nasjonalt organ **koordinerende rolle/nasjonal oversikt**; i samspill med det samiske samfunnet/samiske institusjoner – samisk kulturarv er nasjonal kulturarv!
 - NB! Skoltesamisk kulturarv finnes også i finske og russiske arkiv!
 - **hvilke forventninger har dere til Kulturrådet og til Sametinget i arbeidet med immateriell kultur**
 - Følge opp de innspillene som kommer inn, sørge for at det kommer et konkret resultat av arbeidet (ikke bare resultere i en rapport)
 - Løfte opp ansvaret for samisk kulturarv på nasjonalt nivå (ikke la de samiske museene sitte med ansvaret alene)
 - Bevilge penger til både prosjekter og faste stillinger som jobber med innsamling/bevaring/forskning på immateriell kulturarv – bygge opp de samiske institusjonene slik at de blir i stand til å ivareta immateriell kulturarv/oppfylle konvensjonens kriterier

Formålet med konvensjonen

Artikkel 1 i konvensjonen trekker opp følgende formål:

- å verne den immaterielle kulturarven
- å sikre respekt for den immaterielle kulturarven til berørte samfunn, grupper og enkeltpersoner
- å øke bevisstheten lokalt, nasjonalt og internasjonalt om betydningen av den immaterielle
- kulturarven, og sørge for gjensidig anerkjennelse av dette

- å sørge for internasjonalt samarbeid og bistand

I konvensjonens artikkel 2 er fem temaområder nærmere omtalt:

- Muntlige tradisjoner og uttrykk, herunder språk som et uttrykksmiddel for immateriell kultur
- Utøvende kunst
- Sosiale skikker, ritualer og høytidsfester
- Kunnskap og praksis som gjelder naturen og universet
- Tradisjonelt håndverk